התותחים שתקו—האמהות בכו

ששת אלפים צעירים מספרו את חייהם במלחמת־תש"ח. ההיסטוריון יקבע שהיה זה מחיר זול תמורת עצמאותה של מדינה. הפרשן הצבאי ישווה את המספרים עם תרשימי המיבצעים, יסיק מסקנות צבאיות. אולם לגבי האמהות, הנשים, הילדים, אין אלה מספרים סטאטיסטיים. כל אחד מהם חיה אדם. כל אחד מהם אהב, פעל, רקם חלומות, אגר בלבו שאיפות. שנים יעברו. העם ילך בדרכו. נוף הארץ ישתנה. ערים וכפרים יכסו את שדות־החקרב. מאות אלפים ומיליונים, שלא ידעו את המלחמה, ימלאו את הארץ. אך האמהות תזכורנה. הן תזכורנה את אלה שנתנון למדינה, אלה שנפלו למען יחיו האחרים.

האלמוני

קריין: לפנינו חיי אדם, אשר בשבילו נסתיימה המלחמה. חיי אלמוני. הוא איננו עוד. הוא מת. העובדה ברורה. היא צוינה בהודעה רשמית. שמו בא במסגרת שחורה בעתון. נאמר לזכרו "קדיש". אולי הכרתם אותו. ודאי הכרתם אותו. בודאי נפגשת אתו פה ושם, אך לא ידעתם כי זהו. אין ספק כי נפגשתם. כי בשעות שלאחר העבודה היה נוהג לשוטט ברחובותיה ההומים של העיר ולשלח חיוכים ימינה ושמאלה. אולי נפגשתם בו ב"עטרה" או ב"פינתי", בחבורה צעירה, ראש כפוף אל ראש — והם מסתודדים. על מה מסתודדים צעירים בארץ? ואולי ראיתם אותו באחד הטיולים בארץ, ילקוט על השכם, כובע מקואי, חולצת חאקי פתוחה עמוק, נעלי עבודה מאובקות — ומבט מאושר. משוטט בעמק בית־שאן, בעמק הירדן, מטפס למרומי הגליל או צועד בטוחות במפרץ — אל חניתה. ויתכן שנתקלתם בו בחומו של הים הארצישראלי הרחב, שוחה אל מעבר לגבול המותר, חותר בדוגה... לא, סודותיו — אם גם ידעתם — אל נא תגלו.

ובכן, אין ספק, ראיתם את האלמוני.

יותר לא תראוהו.

הוא נפל.

חבריו אספו את כל אשר לו, ארזו חפציו בשק ומסרום לידי המ. כ. על מנת לשלחם אל ביתו. רכושו בנדודיו לא היה רב למדי.

הכל נארז כהלכה ונשלח בסדר גמור לפי הכתובת הרשומה. מזכרת אחרונה לחבר, לאח, לבן.

אבל לא מויין, לא נארז ולא נשלח, זה שלא ניתן להישלח, זה שמת במות האדם עצמו. לא מויינו זכרונות. לא נארז טעם ימי החמה, טעמה של נשיקה חטופה בלילות כנען, טעמה של לחיצת יד ולטיפה גנובה, וסיולים אלמים יד אל יד לאורך חורשת אקליפטוסים כפרית. לא נשלחו צלילי ברכתה והדי הבכי האחרונים של אמא, הגפרדת מבנה, ונקישות הלב הרועד המוסתרת ומוסוות יפה־יפה בעמידה חיילית איתנה. והמבט האחרון המצלם את קטע החול האחרון סביב הבית, שנעלם מאחורי המכונית שאינה יודעת רחם. והכתם היקר על גבי מכתבה, שלה, של החביבה, כתם חמים של דמעה תמימה, אשר יהה, ידה שלה, סבבה אותו בעיגול ורשמה לידו רק מלה אחת: מ ת י? לא יוחזרו הביתה מראות ההרים, ומראות הים, וקולות הנפץ של פצצות האויב שנחקקו עמוק־עמוק במחבואי התת־הכרה. לא יוחזרו אלף אלפי פרטים, רסיסי חיים המתקשרים לשלמות מוצקת — לחיי אדם.

שוב אין לחבר כל זה יחדיו. הכל פזור והתנדף — ואיננו עוד. וככל שנאספם — לא יהיה זה הוא.

ובכל זאת הבה וננסה להחיות את דמותו של האלמוני. יבואו נא האנשים שנפגשו על דרכו, מראשיתה ועד אחרונה, וידברו הם.

★ ★ ★

א ח ו ת: אני הנני אחות בבית חולים צבאי אי שם. הייתי האחרונה לידו. עיניו נעצמו מעצמן. הדופק קפא. נטלתי את כרטיסו והעברתי קו אלכסוני לארכו — זה היה הסוף. רשמתי: מקום, תאריך, שעה — והוספתי: מ ת. בא רופא. טרוד מאד, נעצר לרגע ליד המטה, נטל את הכרטיס, הפליט: "בסדר", ונתם. "אחות — אמר, — תנהגי לפי המקובל." לפי המקובל קראתי לסניטרים. לפי המקובל העלו את גויתו של החייל מספר זה וזה על אלונקה... ולפי המקובל — — נתכוץ לבי...

קריין: אנו מבינים ללבך, אחות. את קלטת את מלותיו האחרונות, מלים שלא הובנו. את קלטת את מבטו האחרון, בשפה המובנת לכל אדם. את האחרונה הנחת על מצחו יד חמה של אשה, אשר לב לה. ועודדת אותו. והדלקת בו אמונת שוא ברגעיו האחרונים. תודה לך, אחות.

★ ★ ★

ה א ם: אני אמו... מה היה נחמד... אחות הביאה אותו אל מיטתי, ואני לטפתי כל אבר בגופו... שערות ראשו היו בהירות... — — אבל ברבות הימים כהו. ובכיו — הוי, לו יכולתי לשמוע שנית את בכיו הראשון של תינוקי...

ואחר כך התחיל לזחול. ולהתהלך. והיה שובב ופטפטן. ואני עשיתי עצמי כועסת, ובלבי התגאיתי בו. ויום אחד בא הביתה פצוע וסרוט לאחר תגרה ראשונה, ואני חבשתי את פצעיו ונזפתי בו, אך לבי נתמלא חום כאילו בני חזר משדה הקרב עטור זר דפנה... בן כזה רציתי.

ואחר כך הלך לבית־הספר ושוב היו לי צרות אתו, צרות מתוקות. והוא הלך והתבגר ואני לא הרגשתי בכך, כאילו תמיד היה אותו תינוק. ובפעם הראשונה הרגשתי כי חדל להיות ילד בשעה שאחר לחזור הביתה. הייתי, — התנצל הוא, — במועדון הצופים. אבל אני קראתי בפניו כי לא כך היה הדבר. אני הבינותי... הלא גם בגללי, בעודי תל־מידונת עם צמות, התאחר מישהו הביתה... עתה ידעתי כי לי הוא נערי, וגם לא לי...

ויום אחד הביא לו אביו את מכשירי הגילוח. עכשיו היה זה צעיר שהתבייש בפני, ואני כל כך רציתי שיתרפק עלי, ויתסנק, כמו בימים ההם. ואחר כך באה היא. אהבתיה וקינאתי בה. אל יחשוב לי לחטא, קנאתי. כי לה היה. ואני נשארתי בלעדיו. אבל ידעתי כי כך הוא גורל האדם. והוא היה צעיר ולבב, ולא מנע ממני חיוכים, ונשיקה ביום הולדת, ומלות חיבה, אבל ידעתי כי גדל המרחק ביננו. ואני חלמתי כבר על נכדים, שיחזירו לי את דמותו הרחוקה, דמות תינוקי... ולבסוף בא היום. בני ניגש אלי ואמר: "אמא, אני הולך... כולם הולכים ואין איש רשאי להישאר כל עוד השתובבנו כרצוננו, וכל עוד הסתחררנו ב"הורה" משכרת ביום בו רצינו, ותעודת החופש של חייל לא היתה צורבת את לבו מקצרת את החופש הקצר, לפני כל זה לא ידעתי כי מכל הבחורים — שלי הוא. אחר כך, כאשר הלך וכשנתקצרו ימינו — חסר לי. ואז גיליתי כי מכל הבחורות — שלו אני. וככל שהתרחק מן הבית, נתיקרו מכתביו בעיני. וככל שנתרחק נתרבו מספרם. כתב ידו נתבגר ונתחדד, וסגנונו — נתרכך ונתעדן. הוא כתב לי מן הגליל. אחר כך כתב מן הנגב. ומכתב קבלתי גם מדרך ירושלים. מהתקפות ומנסיגות. ממשמר לילה וממנוחות קצרות ובלתי בטוחות. הנה מתכבו — זהו האחרון. אולי תועה עוד אחד באיזה דואר, אבל לבי אומר לי — אין. "נערה שלי, היום שכבתי באהל וקראתי שיר. את יודעת, זה שירו של סימונוב. תלמידיהו בעל פה. הקשיבי, מה נפלאות השורות הללו: "את חכי לי ואחזור / חכי אחזורה, חכי. / המה ישתאו לאמור: / "גם הוא בודאי". / המה לא חיכו, ואיך / בין תבין נפשם / כי רק את בחכותך, / הצלחתי שם..." / גזרתי את החרוזים מן העתון והטמנתים בפנקס סמוך לתמונתך. כלום בושה היא לאדם, המטלטל בדרכי המות, להודות כי כקמע הן לי... נערה שלי..., אני בטוח שאשוב. אין ספק בכך. אך יש ואני מהרהר אולי נחפזתי מאוד, אולי הייתי צריך לגלות בזמן הנכון, עוד לפני שלבשתי החאקי, כי גורלנו נתקשר... אבל אין דבר, אלו רק מחשבות רפיון, מחשבות של רגע קט שאין להימלט מהן. אבל מי כמוך יודע כי בן דורנו אשר ראה בעיניו את אשר ראינו אנו, לא יוכל לחזור לביתו עד הסוף..."

לזכרון הדורות

בית־קברות צבאי, אי־שם בארץ. שורה של מצבות פשוטות. הטכס הרשמי נגמר מזמן. הזרים שהונחו באופן חגיגי נבלו. אולם מדי פעם באה אשה בודדה לאחד הקברים, מניחה פרח ומוחה דמעה.

★ ★ ★

קריין שני: אני הוא שכתבתי מכתב זה...

בי נשבעתי כי לא קל היה ללכת. לא קל היה. לא קל היה לעזוב אם בחלון, להתקדם ולא להסתכל אחורה. לא קל היה לשלוח חיוך עליו — חיוך מעושה — לנערה מחלון המכונית המנתקת אותך ממנה...

אבל בי נשבעתי, כי כל שנותי בשורה עברו עלי, בסיכום אחרון, בהתעוררות גדולה. ומראות הבית המתרחק רק חיזקו את ידי, רק הרתיחו את דמי ודחפו אותי קדימה. לקראת הגמר.

עכשיו נפלתי... רסיס בלב...

אני קרבן חטאותיהם של אבות העולם. אני, שלא רציתי ללחום, הנני קרבן לקוצר ראותם של אלה שפחדו מפני מלחמה, ויתרו, ופיייסו את החיה. יהיה קרבני — אזהרה לאלה שמפתחות־המחר בידיהם. יהיה קרבני — אזהרה לאלה, אשר לא כמוני, יזכו להקים דור. כל הרוצה לחיות חייב להיות נכון למות.

אני נפלתי... מתי... אבל איניי "מת" יותר מאחי אשר נפלו בגיטאות ונשקם בידם... איניי יותר "מת" מאחי שנשרפו ועונו, ונורו כעבדים בדרכי אירופה כולה שהפכה לגו כמלכודת.

אני יודע, אין לי דרך חזרה לבית אמי... אני יודע, זו שאהבתי תלך אחרי אחר, כי דרך העולם היא, ומכאן — ממעמקים שאין חזרה מהם — אברכנה...

ואקשיב רב קשב: מה היה למולדתי? מה היה לחרותו של עם שרוח החרות מפעמת בו יותר מבכל עם אחר?

אקשיב רב קשב: האם מלאו אחי וחברי לנשק, אלה שחזרו מן השדה, את חובתם עד גמירה? האם החזירו מולדת לבניהם ילדות, ונתנו להם נעורים חפשיים שאנו לא ידענו את טעמם?

אל תבכי עלי, אמי. ספרי לנכדיך, בני אחי, היה להם דוד, הוא למענם הלך ללחום, ולמענם נפל. הוא לא רצה בזאת. הוא אהב את החיים. הוא אהב את צחוקם. הוא אהב את השמש שחממה אותו ומחממת היום אותנו, ואת לילות כנען אהב. אבל — וזאת תאמרי להם, אמא — מפני שרצה שחייכם יהיו חיים, וצחוקכם — צחוק, ושמשכם — שמש, רק מפני כך הלך. אמרי להם, אמא: ישמרכם אלקים נכדי, מפני מלחמה, אך ישמרכם עשרת מונים מאשליות שאנניים...

אמא, וכאשר יקום שלום מעל קברות החיילים, ושלום למולדת, תזכירי להם, אמא, שאת השלום קנינו בדמם של אלה שלא יחזרו עוד...

★ ★ ★

נ ע ר ה: מכתביו באו אלי. כל עוד היה חופשי לעצמו, בבית..." ידעתי, זאת מלחמה... לא, לא אמהות יצרו את הסטן הזה... בביתי, והוא אמר לי: "אמא, אני מבין ללבך," והתרפק עלי כמו בילדותו. "אבל תביני, אמא, אין לי רשות להישאר... ואני גם יודע את המטרה... יש מטרה למלחמה זו... אולי הפעם נשיג שאמהות בנינו, לפחות הן, לא תבכינה..."

והלך... זה היה בשלישי בשבוע, בבוקר. אני עמדתי בחלון ומניתי את צעדיו עד אשר פנה לרחוב השני.

קריין: כן, אמא, לא קל לך. אך זוהי דרך האמהות מאז בריאת העולם. אם אדם חי למען אידיאלים, עליו לדעת להשיגם במאבק. ולדעת ליפול קרבן למענם. אני יודע, לא קלה תורה זו, ואין בה הנחמה לפרס. אבל הנער שלך קלט אותה והיא נתערבבה בדמו. הוא קלט אותה למען צעדיו הראשונים במולדת הקוראת לו לעזרה. הוא קלט אותה בימים שאת לא ישנת לילות בדאגתך לו, המשוטט באימונים בארץ, צפונה, מערבה ונגבה. הוא קלט אותה ואהב את ארצו בלי דעת מדוע, אהבה פשוטה וטבעית, אהבה בלי סיבה. את אחת בין מיליוני אמהות שהתאבלו מדור דור. דעי לך, האם, ביום בו נפל בנך בחתרו אל מטרתו, אותו יום החזירה לך אותו המולדת, ושיחררה את לבו למענך. לך הוא קרא: אמא...

★ ★ ★

ח ב ר: בשבילנו, חבריו לפלוגה, הוא לא היה בן לאמו, אך כמובן לא היה גם חייל מספר זה וזה. הוא היה אחד מאתנו. איש מאתנו אינו יודע מתי ואיך נתחברה קבוצת הידידים שלנו. לא היו לו סודות בפנינו ולא לנו בפניו. הוא לא היה אמיץ יותר מאחרים, ולא זריז ולא פיקח יותר מחבריו, והנעדרות לא נשאו אותו על פניו, — ועל כן אהבנוהו. עברנו יחדיו מחנות אמונים, שוב מחנות, ריטולים, ומעשים — ובלבנו דאגות פרטיות קטנות ודאגות גדולות של הכלל. אנו בני 16—17—18 ראינו את עצמנו מצילי המולדת, והוא — אחד מאתנו. והוא צעד אתנו בשירה, במדים ובלי מדים... ויחדיו הלכנו בשדה. צחקנו. היינו שמחים אחרי ככלות הכל. פעם אחת, ופעמיים, עד — עד הפעם האחרונה...

קריין: אין לומר, חיילים טובים הייתם. לאט לאט פשטתם צורה, ומבלי דעת, לבשתם צורה אחרת וגם האלמוני בתוככם. הוא נשתנה מאד לפתע, החל רושם רשימות, ולפתע החל לכתוב מכתבים רבים — ומכסם בידו מפני עין סקרנית מדי...